

قرارداد مسئولیت کیفی و
مدنی پزشک خانواده در نظام
حقوقی ایران

تالیف
ژیلا محمودی

ویراستار
شهین عزرتی گیلان

انتشارات قانون یار
۱۳۹۷

با سپاس از سه وجود مقدس:

آمان که ناتوان شد تا ما به توانایی برسیم ...

موباشان سپید شد تا ما رو سفید شویم ...

و عاشقانه سوختند تا گرما بخش وجود ما و رو گشنگ را همان باشند ...

پدر انمان

مادر انمان

استاد انمان

فهرست مطالب

پیشگفتار

فصل اول

کلیات

فصل دوّم

مبانی ، منابع و ارکان مسؤولیت پزشک خانواده

فصل سوم

تعهدات ، تخلفات و عوامل رافع مسؤولیت پزشک خانواده

منابع و ماخذ

پیشگفتار

از جمله اشخاصی که در حوزه سلامت فعالیت می کنند ، پزشکان می باشند . پزشکان عمومی تنها مسئولیت تشخیص و درمان بیمار را بر عهده دارند با اجرای طرح پزشک خانواده در حوزه سلامت ، مسئولیت وسیع تری بر عهده پزشکان عمومی قرار گرفته است زیرا در غالب موارد پزشک خانواده یک پزشک عمومی است که وظیفه ای پیشگیری ، تشخیص ، درمان و ارتقاء سلامت بیماران بر عهده اوست بعلاوه تیم سلامت که شامل ماما و پرستار می شوند نیز تحت نظر او فعالیت می کنند بنابراین مسئولیت ناشی از اقدامات همکاران خویش را نیز بر عهده دارد. همچنین پزشک خانواده نسبت به حفظ سلامت محیط جغرافیای مشخصی مسئول می باشد. لذا تعهدات پزشک خانواده محدود و منحصر به امور جاری پزشکی نیست. مسئولیت پزشکی یکی از مهمترین شقوق مسئولیت تلقی می گردد که مبین مسئولیت پزشک به جبران ضرری است

که در نتیجه اعمال و اقدامات خود به بیماران وارد کرده است اصطلاح مسؤولیت پزشکی در نظام ما جایگاهی ماندگار یافته است که در واقع معادل اصطلاح ضمان طبیب در نظام فقهی می باشد که در برگیرنده شقوق مختلف مسؤولیت اعمّ از مسؤولیت مدنی ، مسؤولیت کیفری و مسؤولیت انتظامی می باشد. مسؤولیت پزشکی هر چند از مواضات قدیمی مطرح شده در حقوق اسلام است اما امروزه بابتی جدید در این رابطه گشوده شده است به این معنی که دولت با وضع قواعد و مقرّراتی، از جمله اجرای طرح پزشک خانواده ، رابطه بین پزشک و بیمار را از یک رابطه قدیمی ، شناخته شده در فقه خارج ساخته است و به یک رابطه ی حرفه ای و گروهی متمایل گردانیده به این صورت که با اجرایی شده طرح پزشک خانواده ، تیم سلامت که متشکل از پرستار ، ماما و بهورز می باشد تحت نظارت و هدایت پزشک خانواده اقدامات درمانی را جهت معالجه بیماران انجام می دهد. پزشک خانواده شخصی است که حداقل دارای دکتری حرفه ای پزشکی باشد و

وظیفه ارتقای سلامت بیماران ، پیشگیری ، درمان های اولیه ، ثبت اطلاعات در پرونده سلامت و ارجاع و پیگیری بیمار به خدمات تخصصی و تحت نظر قراردادان وی را برعهده دارد. نهایت سخن دراین تحقیق روشن نمودن وضعیت حقوقی قلمرو مسؤولیت پزشک خانواده می باشد و از آنجا که مسؤولیت او تحت عنوان کلی تری بنام مسؤولیت حرفه ای قرار می گیرد و غالباً مسؤولیت های حرفه ای توسط دستور عمل ها و آیین نامه ها با ابهام بیان می گردد . لذا تبیین و تشریح قواعد و مقررات راجع به مسؤولیت پزشک خانواده ضروری به نظر می رسد زیرا بررسی حدود مسؤولیت پزشک خانواده مستلزم تحلیل دقیق تعهدات قراردادی و تعهدات قانونی وی می باشد .

فصل اول

کلیات

مبحث اوّل : مسؤولیت و اقسام آن

بسیاری از مباحث راجع به اصول و مبانی مسؤولیت های حقوقی و اخلاقی پیرامون واژه مسؤولیت شکل گرفته اند . پس آشنایی با مفاهیم لغوی و اصطلاحی مسؤولیت ضروری به نظر می رسد لذا در این مبحث ابتدا مسؤولیت را به لحاظ لغوی و اصطلاحی تعریف می کنیم و سپس اقسام مختلف مسؤولیت را توضیح می دهیم.

گفتار اوّل : تعریف مسؤولیت

اول : تعریف لغوی مسؤولیت

واژه مسؤولیت مصدر جعلی از مسؤل به معنی ضمانت ، ضمان ، تعهد ، مؤاخذه ، مؤظف بودن به انجام

کاری ، متعهد بودن آمده است^۱. مسؤولیت واژه ای است که در زبان فقهای قدیم و معاصر استعمال نشده و تعبیر جدیدی است که حقوقدانان آن را مورد استفاده قرار می دهند. هر چند که این واژه در متون فقهی آیات و روایات به کار رفته است. مانند آیه ۳۴ سوره اسراء « اوفوا بالعهد انَّ العهد کان مسئولاً » یا آیه ۳۶ سوره اسراء « ان السمع والبصر والفؤاد کل اولئک کان عنه مسئولاً » ولی آنچه در زبان فقها کاربردی وسیع دارد ، کلمه ضمان است^۲ بنابراین در فقه مسؤولیت کیفری و مدنی وجود دارد ولی بابتی مستقل به نام مسؤولیت در فقه نمی توان یافت.^۳ به این ترتیب کلمه مسؤولیت لفظ عامی است که بر هر کس که امکان سؤال از او وجود دارد اطلاق می شود.^۴

^۱- (دهخدا، علی اکبر، لغت نامه ، جلد ۴۴ ، ص ۴۴۸)

^۲- (وحدتی ، شیرازی، سید حسن ، مبانی مسؤولیت قراردادی ، ۱۳۸۵، ص

^۳- (حسینی نژاد ، حسینقلی ، مسؤولیت مدنی ، ۱۳۸۹ ، ص ۱۱۱)

^۴- (عباسی ، محمود ، مسؤولیت پزشکی ، ۱۳۸۹ ص ۲۳).

مسئولیت داشتن لازمه داشتن اختیار است و تنها انسان آزاد و عاقل از پیامد کارهای خویش مسئول خواهد بود^۱ به این دلیل مسئولیت در قرآن خاص انسان است ، اینکه می‌گوییم مسئولیت خاص انسان است ، برای آن است که از نظر جامعه‌شناسی به دورانی از زندگی بشر بر می‌خوریم که در آن حیوانات نیز مسئول شناخته می‌شدند.^۲

دوم: تعریف اصطلاحی مسئولیت

مسئولیت در اصطلاح فقهای اسلامی به معنی تعهد شخص بر رفع ضرری که به دیگری وارد کرده است ، آمده، خواه این ناشی از تقصیر شخص باشد یا ناشی از فعالیت او ، خواه بر نفس انسان باشد یا مال او^۳ از نظر حقوق مدنی نیز مسئولیت به تعهد قانونی شخص اطلاق می‌شود که ضرری به دیگری وارد کرده است. خواه این ضرر ناشی از تقصیر خود او باشد یا این که از اعمال حق

^۱- (کاتوزیان، ناصر، الزامات خارج از قرارداد ، ۱۳۸۲ ص ۴۶)

^۲- (حسینی نژاد، حسینقلی، ۱۳۸۹، همان، ص ۱۰۲)

^۳- (جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ۱۳۷۸ ترمینولوژی حقوق ، ص ۶۲۴)

مشروع وی و یا حتی در برخی موارد از اعمال دیگری ناشی می شود.^۱ برخی نیز معتقدند مسئولیت حالتی است که در آن انسان از عمل خود مؤاخذه می شود که آن عمل اخلال در قاعده است حال اگر قاعده اخلاقی باشد و اختلال در آن عدم رعایت موازین اخلاقی فردی یا اجتماعی باشد، مسئولیت اخلاقی است و اگر قاعده حقوقی باشد و اختلال در آن ارتکاب فعل یا ترک فعل زیانبار و ایجاد ضرر و زیان به دیگری باشد و یا ارتکاب عملی باشد که در قانون جرم شناخته باشد و برای مرتکب آن مجازات تعیین شده باشد مسئولیت حقوقی یا قانونی است.^۲ لذا مسئولیت داشتن یا پاسخگو بودن به مقتضای شیوه و چگونگی پاسخگویی و همچنین با توجه به مقام

^۱ - (خواجه پیری، عباس، ۱۳۸۰، ص ۱)

^۲ - (یزدانیان، علی رضا، قلمرو مسئولیت مدنی، ۱۳۷۹، ص ۲۶)

پرسش کننده یا مؤاخذه کننده به مسئولیت اخلاقی ،
کیفری ، مدنی و قراردادی قابل تقسیم است.^۱

گفتار دوم : اقسام مسئولیت

منظور از انواع مسئولیت بررسی تمامی مسئولیت
هایی که یک شخص می تواند داشته باشد نیست . چرا که
آن از حوصله این تحقیق خارج است . انسان در محل کار
، محیط اجتماعی ، خانواده و ... دارای انواع مسئولیت
هاست مثل مسئولیت اداری ، شغلی و ... از دیدگاه کلی
مسئولیت به دو نوع اخلاقی و حقوقی قابل تقسیم است.^۲

بند اول : مسئولیت اخلاقی :

برخی معتقدند مسئولیت اخلاقی ، الزامی است که
شخص در وجدان خویش در برابر گفتار و اعمال و افکار
خود دارد که اگر عمل با حسن نیت همراه باشد شخص
مورد مؤاخذه قرار نمی گیرد ولی اگر فاعل قصد خلاف

^۱-(باریکلو،علیرضا، مسئولیت مدنی ، ۱۳۸۵ ، ص ۲۳)

^۲-(یزدانیان،علیرضا، ۱۳۷۹ ، ص ۲۹)

قاعده اخلاقی را داشته باشد مسئول است اگر چه هیچ اثر مادی در خارج ایجاد نکند^۱ به عبارت دیگر مسئولیت اخلاقی به معنای شرمساری وجدان و احساس گناه می باشد که بیشتر جنبه شخصی دارد و باید برای این که وارد کننده زیان مسئول شناخته شود شرایط و اوضاع و احوال وی و وجدان و اندیشه او بررسی شود.^۲ با وجود ارتباط و پیوند نزدیکی که بین مسئولیت اخلاقی و مسئولیت حقوقی وجود دارد. از نظر قلمروگاه احکام حقوق و اخلاق متفاوت است در جای که خطایی ناچیز زیانی بزرگ به بار می آورد، حقوق در مسئول شناختن مرتکب تردید نمی کند. در حالی که اخلاق آن را عادلانه نمی بیند و تناسب بین درجه تقصیر و میزان مسئولیت را لازم می داند.^۳

^۱- (یزدانیان، علیرضا، ۱۳۷۹، ص ۳۰)

^۲- (کاتوزیان، ناصر، ۱۳۸۲، همان، ص ۴۸)

^۳- (کاتوزیان، ناصر، ضمان قهری، ۱۳۷۴، ش ۷)

بند دوم : مسؤولیت حقوقی

هرگاه منشاء الزام شخصی به پاسخگوئی ، معیارهای خارجی و بر پایه رفتارهای متداول افراد جامعه و در برابر حقوق موضوعه باشد ، مسؤولیت را مسؤولیت حقوقی یا قانونی گویند^۱ به عبارتی مسؤولیت حقوقی مسئولیتی است که در قانون ذکر شده است و در مقابل مسؤولیت اخلاقی قرار دارد^۲ و مستلزم ظهور خارجی اندیشه به صورت فعل یا ترک فعلی برخلاف قانون است که همراه با ضرر و زیان باشد .

در مسؤولیت حقوقی مفاهیم اخلاقی نیز مورد توجه قرار گرفته اند و در غالب موارد مسؤولیت مبتنی بر تقصیر قابل انتساب به وارد کننده زیان است . لذا عدّه ای از

^۱- (کاتوزیان ، ناصر، ۱۳۷۴ ، همان، ص ۱۲)

^۲- (یزدانیان ، علیرضا ، ۱۳۷۹ ، همان، ص ۳۱)

نویسندگان بر آن شده اند که همه مسؤولیت ها را بر مبنای قواعد اخلاقی و مذهبی توجیه کنند.^۱

مسؤولیت حقوقی به مسؤولیت کیفری و مدنی تقسیم می گردد که در ذیل توضیح خواهیم داد .

الف - مسؤولیت کیفری

مسؤولیت کیفری زمانی متوجه شخص می گردد که مرتکب اعمالی شود که قانون صراحتاً و منحصرأ آن را ذکر کرده است.^۲ به عبارتی مسؤولیت جزایی التزام شخص مکلف ، به پاسخگویی آثار و نتایج زیانبار فردی و اجتماعی عمل مجرمانه ای که انجام داده یا ترک کرده است می باشد.^۳ در مسؤولیت کیفری با ارتکاب تقصیر جزایی برای جامعه مجازات مجرم به عنوان یک حق

^۱- (کاتوزیان ، ناصر، همان، ۱۳۷۴، ص ۱۲)

^۲- (حسینی نژاد ، حسینقلی ، ۱۳۸۹، همان ، ص ۲۵)

^۳- (یزدانیان ، علیرضا ، ۱۳۷۹، همان، ص ۳۲)

شناخته شده است^۱ زیرا با ارتکاب این تقصیر خطراتی عظیم برای آزادی اشخاص ایجاد می گردد.^۲ عده ای معتقد بودند که مجرم بیمار است و کیفر دارویی شفابخش و اصلاح کننده او است. عده ای دیگر هدف از مسؤولیت کیفری را ارباب دیگران می دانستند اما این توجیهاات مورد ایراد قرار گرفته است. باید گفت مسؤولیت کیفری در عین حال که می تواند یکی از آثار فوق را داشته باشد. هدف اصلی آن از مجازات مجرم به جهت صیانت از جامعه است.^۳

در خصوص تفاوت مسؤولیت کیفری و مسؤولیت اخلاقی باید گفت در مسؤولیت کیفری مجرم در برابر جامعه پاسخگوی عمل مجرمانه خود است ولی در مسؤولیت اخلاقی ممکن است علی الظاهر جنبه بیرونی نداشته باشد و شخص در برابر وجدان خویش احساس

^۱-(یزدانیان، علیرضا، ۱۳۸۶، همان، ص ۴۵)

^۲-(حسینی نژاد، حسینقلی، ۱۳۸۹، همان، ص ۲۵)

^۳-(یزدانیان، علیرضا، ۱۳۸۶، همان، ص ۴۶)

مسئولیت کند و از فعل ارتكابی شرمنده و بازخواست شود همچنین مسئولیت کیفری وقتی محقق می شود که شخصی مرتکب افعالی شده باشد که به حکم قانون جرم شناخته شده است. ضمانت اجرای مسئولیت جزایی واکنش اجتماعی است که جامعه به صورت مختلف از خود نشان می دهد اما مسئولیت اخلاقی جنبه باطنی داشته و نیاز به نص قانون ندارد با این حال تاثیر اخلاق و علم جزا بر روی یکدیگر غیر قابل انکار می باشد^۱

ب - مسئولیت مدنی

۱- مفهوم مسئولیت مدنی

در دکترین حقوقی تعاریفی از مسئولیت مدنی به عمل آمده، برخی معتقدند در هر مورد که شخص ناگزیر از جبران خسارت دیگری باشد در برابر او مسئولیت مدنی دارد.^۲ از نظر گروهی دیگر مسئولیت مدنی هنگامی

^۱ - (یزدانیان، علیرضا، ۱۳۷۹، همان، ص ۳۲)

^۲ - (کاتوزیان، ناصر، ۱۳۸۲، همان، ص ۴۸)

بوجود می آید که کسی ملزم به ترمیم نتایج خساراتی باشد که به دیگری وارد کرده باشد.^۱

گروهی دیگر مسئولیت مدنی را به این صورت تعریف نموده اند که هر گاه شخصی متعهد به جبران خسارت وارده به دیگری باشد که این خسارت عرفاً منسوب به او باشد و شخص هیچ حق مشروعی در اضرار به غیر نداشته باشد، مسئولیت مدنی در جبران خسارت خواهد داشت.^۲

باید توجه داشت که در اصطلاح قانونی مسئولیت مدنی دارای دو معنی عام و خاص است در معنی عام به هر گونه تعهدی که قانون برعهده شخصی قرار داده باشد تا زیان وارده به دیگری را جبران نماید مسئولیت مدنی گفته می شود، اعمّ از این که ریشه قراردادی داشته باشد یا نداشته باشد. بر این اساس مسئولیت مدنی به دو شاخه

^۱ - (حسینی نژاد، حسینقلی، همان، ص ۲۴)

^۲ - (یزدانیان، علیرضا، ۱۳۷۹، همان، ص ۲۷)

مسئولیت مدنی قراردادی و مسئولیت مدنی غیر قراردادی تقسیم می شود.^۱

اکثر حقوقدانان معاصر با تفکیک منشاء ایجاد مسئولیت، مسئولیت مدنی را تنها به مواردی اطلاق می کنند که بدون وجود قرارداد و توافق قبلی، برای شخصی مسئولیت جبران خسارت حاصل گردد و یا مسئولیت مزبور در اثر عملی خارج از قرارداد و عقد باشد. با توجه به مفاد مسئولیت مدنی، بهتر است این نوع مسئولیت را در مقابل مسئولیت قراردادی بکار ببریم، کما اینکه عنوان ضمان قهری در فقه اسلام و قانون مدنی در مقابل ضمان عقدی بکار برده شده است.^۲

بنابر آنچه گذشت مسئولیت مدنی از جهت مبنای ایجاد به دو نوع، مسئولیت مدنی قراردادی و مسئولیت

^۱-(بادینی، حسن، فلسفه مسئولیت مدنی، ۱۳۸۴، ص ۳۲)

^۲-(خواجه پیری، عباس، ۱۳۸۰، همان - قاسم زاده، ۱۳۸۵، همان، ص

مدنی غیر قراردادی یا قانونی تقسیم می شود که نوع اول بر اثر نقض قرارداد ناشی از اراده طرفین و نوع دوم ناشی از نقض و عدم رعایت حکم قانون و بدون دخالت اراده انشایی اشخاص ایجاد می شود در این قسمت به شناسایی این دو نوع مسؤولیت می پردازیم .

۲ - تعریف مسؤولیت قراردادی :

تعهداتی که شهروندان نسبت به همدیگر دارند گاه مصنوع اراده انشایی آنهاست . بنابراین گاه قصد انشاء طرفین یک قرارداد سبب ایجاد تعهد بین طرفین قرارداد می شود که به این تعهد قراردادی گویند .

در صورت نقض این تعهد از جانب یکی از متعهدین و ورود خسارت ، وی ملزم به جبران خسارت می باشد که به آن مسؤولیت مدنی قراردادی می گویند.^۱ به عبارت دیگر مسؤولیت قراردادی عبارت است از مسؤولیت کسی که به موجب عقدی از عقود معین یا

^۱ - (یزدانیان، علیرضا، ۱۳۸۶، همان ، ص ۴۷)

غیر معین ، تعهدی را پذیرفته و به علت عدم انجام تعهد یا تأخیر در انجام تعهدی خسارتی به متعهدله وارد نماید که در این صورت متعهد مکلف است خسارت وارده را جبران نماید.^۱ ضمانی که متخلف در این باره پیدا می کند، به لحاظ ریشه تعهد اصلی مسؤولیت قراردادی نامیده می شود اما عنوان قراردادی در این مسؤولیت نباید باعث اشتباه در ماهیت آن شود. مسؤولیت قراردادی نه عمل حقوقی است و نه واقعه ی حقوقی بلکه اثری است که قانون بر عمل حقوقی (عقد) بار می کند. بنابراین مسؤولیت قراردادی اثر عقد است.^۲

۳- شرایط مسؤولیت قراردادی

وجود قرارداد صحیح و نافذ بین زیان دیده و
عامل زیان :

^۱-(خواجه پیری،عباس، ۱۳۸۰، همان، ص ۱۰)

^۲-(یزدانیان،علیرضا، ۱۳۷۹، همان، ص ۶۱)

همان گونه که بیان گردید ، مسؤلیت قراردادی در نتیجه اجرا نکردن تعهدات ناشی از قرارداد حاصل می گردد. بنابراین نخستین شرط مسؤلیت قراردادی وجود یک قرارداد صحیح و نافذ بین زیان دیده و شخص عامل زیان است . تأکید بر نافذ بودن قرارداد برای تحقق مسؤلیت مدنی ناشی از قرارداد ، بدان جهت است که نقض عهد ، تنها زمانی مصداق می یابد که تعهدی وجود داشته باشد و چون قرارداد باطل اصولاً منشاء ایجاد تعهد نیست ، نقض عهد در این قبیل قرارداد ها سالبه به انتفاء موضوع است . نتیجه آن که کلیه شرایط صحت قرارداد ها ، که در حقوق مدنی و حقوق تعهدات مورد بحث واقع می شوند ، شرط تحقق مسؤلیت قراردادی می شوند بنابراین وجود قراردادی صحیح یکی از مبانی وجود مسؤلیت قراردادی است و قرارداد غیر نافذ وجود مؤثری در عالم حقوق ندارد.^۱

^۱ - (شهیدی ، مهدی ، ۱۳۸۹ ، همان ، ص ۵۶)

رابطه سببیت بین خسارت و عدم اجرای قرارداد:

منظور از رابطه سببیت در اینجا این است که باید بین نقض عهد و خسارت وارده ، رابطه علیّت وجود داشته باشد بطوری که بتوان زیان وارده را نتیجه تخلف از اجرای تعهد قراردادی دانست بنابراین چنانچه ضرر و زیان وارده ارتباطی با عقد نداشته باشد یا صرف وجود یک رابطه قراردادی ، مسؤولیت ناشی از اقدام زیان بار طرفین را که غیر مرتبط با قرارداد باشد ، تبدیل به مسؤولیت قراردادی نمی نماید .بنابراین شرط دیگر تحقق مسؤولیت قراردادی آن است که زیان ناشی از تخلف از عقد، باید متوجه متعاقدین گردد. توضیح مطلب آن که با توجه به اصل نسبی بودن قراردادها ، همان گونه که حقوق و تعهدات ناشی از عقد جز در مورد ماده ۱۹۶ قانون مدنی، اختصاص به طرفین عقد دارد ، چنانچه زیان ناشی از تخلف از عقد، متوجه غیر متعاقدین گردد، مسؤولیت قراردادی وجود

نخواهد داشت لیکن این موضوع اختصاص به مسؤولیت های قراردادی غیر حرفه ای داشته و مسؤولیت شاغلین مشاغل حرفه ای (از جمله پزشک خانواده) در مقابل اشخاص ثالث نیز قراردادی است .

در خصوص ویژگی های مسؤولیت حرفه ای پزشک خانواده در جای خود بحث خواهیم کرد . اما بطور خلاصه باید گفت در مشاغلی مانند پزشکی و وکالت که اشخاص حرفه ای ، خدماتی به مشتریان خود اعطاء می نماید ، برای توجیه مسؤولیت قراردادی این اشخاص نسبت به افرادی که طرف قرارداد نمی باشند از ضابطه «وظیفه مراقبت » استفاده می شود . زیرا مردم به اظهارنظرهای فنی اعتماد می نمایند ؛ و اظهارنظرهای فنی آنان در تصمیم گیری های افراد معمولی مورد لحاظ واقع می شود و به این ترتیب در این مورد مصادیق اشخاص ثالث در مسؤولیت قراردادی که نمی توانند برای مطالبه خسارت وارده بر خود به

قرارداد موجود بین طرفین اصلی استناد نمایند ، بسیار محدود خواهند بود.^۱

۴ - مسؤولیت مدنی غیر قراردادی

نوع دیگر مسؤولیت مدنی ، مسؤولیت خارج از قرارداد نام دارد که عبارت است از هر گونه مسؤولیت قانونی که فاقد مشخصات مسؤولیت قراردادی می باشد ، منشاء این نوع مسؤولیت یک واقعه حقوقی است یعنی بدون این که شخصی اراده داشته باشد مسؤولیت ایجاد می شود.^۲ به این دلیل گفته شده مسؤولیت مدنی خارج از قرارداد عبارت است از وظیفه حقوقی که شخص در برابر دیگری به تسلیم مال در عوض استیفای مال یا عمل دیگری دارد و این وظیفه از هیچ قرارداد دیگری حاصل نشده است یا وظیفه جبران خسارت به علت فعل یا ترک

^۱- (فرجی ، حمید ۱۳۸۶، ص ۵۰)

^۲- (یزدانیان، علیرضا، ۱۳۷۹، همان ، ص ۳۵)

فعلی که منشاء آن مستقیماً عمل مادی یا قانونی است.^۱ در این گونه موارد شخص زیان دیده و شخصی که مرتکب فعل زیانبار شده است نه تنها هیچگونه قراردادی با هم نداشته اند بلکه در صورت وجود چنین قراردادی نیز زیان وارده از آن قرارداد ناشی نشده است.^۲ بنابراین الزام به جبران خسارت در این نوع مسئولیت ناشی از قاعده عقلی و بنا به حکم قانون صورت می گیرد و ریشه در توافق قبلی ندارد.^۳ لذا در این نوع مسئولیت، برخلاف مسئولیت قراردادی اجرای مفاد پیمان و احترام به اراده اشخاص مطرح نیست و این مسئولیت مرتبط با نظم عمومی است و نظم عمومی ایجاب می کند که هر کس که به طور نامشروع به دیگری ضرر زده است مسئول قرار گیرد پس

^۱ - (یزدانیان، علیرضا، ۱۳۷۹ هـ.م، ص ۳۶)

^۲ - (فرجی، حمید، ۱۳۸۶، همان، ص ۴۴)

^۳ - (خواجه پیری، عباس، ۱۳۸۰ هـ.م، ص ۵)

تنها قانون است که شرایط و نتایج این تعهد را معین می کند.^۱

مسئولیت حقوقی غیر قراردادی بر دو نوع قابل تقسیم است:

۱- مسئولیت مدنی که عده ای آن را شبه جرم نام نهاده اند و آن را ضمان ناشی از بی احتیاطی مباشر می دانند .

۲- مسئولیت کیفری که همان جرم است.^۲

این نکته ناگفته نماند که حقوقدانان در تقسیم مسئولیت به دو شاخه مسئولیت قهری و قراردادی اتفاق نظر ندارند و بسیاری از آنان قائل به وحدت مبنای آن ها می باشند و برای توجیه نظر خود دلایلی نیز اقامه می نمایند . به تصور آنان مسئولیت ناشی از تخلف ناشی از قرارداد تعهدی مستقل از تعهد اصلی است ، زیرا مبنای تعهد

^۱- (کاتوزیان، ناصر، ۱۳۸۲، همان، ص ۲۵۳)

^۲- (حسینی نژاد، حسینقلی، همان، ص ۱۱)

مربوط به جبران خسارت ، مسؤولیت متخلف است و ارتباطی به تعهد اصلی نقض شده ندارد و در ضمان قهری نیز وضع به همین منوال می باشد . زیرا هر کس به موجب قانون ، متعهد گردیده به دیگران ضرر نرساندن و اگر از این تعهد تخلف ورزد با منتفی شدن تعهد اول ، تعهد جدیدی شکل می گیرد که به موجب آن باید خسارات ناشی از این تخلف را جبران نماید .

نتیجه آن که منشاء هر دو مسؤولیت نقض عهد است . در مسؤولیت قراردادی نقض عهدی که مسئول، شخصاً در قبال شخصی معین پذیرفته است و در مسؤولیت قهری نقض عهدی است که به حکم قانون ملتزم به آن بوده است.^۱ البته تردیدهایی که حقوق دانان در اختلاف ماهوی این دو شاخه از مسؤولیت مدنی (قراردادی و قهری) دارند اساساً به منظور سهولت در مطالعه و تمایزشان از جهت اثبات است.

^۱-(قهرمانی، نصراله ، ۱۳۷۷، ص ۵۵)

بند سوم : مسؤولیت انتظامی

در هر جامعه ای انجمن ها ، کانون ها ، اتحادیه ها و سازمان های صنفی و شغلی از اجتماع افراد هم فکر یا کسانی که دارای شغل و عنوان واحدی هستند بوجود می آیند که هدف از تشکیل آن ها حفظ منافع صنفی افراد و یا حمایت شغلی و اجتماعی می باشد . بعضی از این اجتماعات بر حسب اهمیت و بر حسب شئون اجتماعی اعضا ، و قواعد و مقرراتی وضع نموده و برای تخلف از این مقررات ضمانت اجراء پیش بینی می نماید. این نوع تخلفات را بطور کلی تقصیرات اداری یا تخلفات انتظامی می گویند.^۱

مسئولیت انتظامی یکی از صور مسئولیت است که نسبت به سایر صور مسئولیت ، رابطه بسیار نزدیکی با مسئولیت اداری و کیفری دارد هر چند برخی از

^۱ - (عباسی ، محمود، مجموعه مقالات حقوق پزشکی، جلد دوم ، ۱۳۷۹، ص ۶۴)

حقوقدانان رابطه مسؤولیت اداری و انتظامی را یکسان می پندارند اما وجه تمایز مسؤولیت اداری و انتظامی را می توان این نکته پنداشت که مسؤولیت اداری ناشی از تخلفات اداری کارمندان دولت می باشد.^۱ در صورتی که مسؤولیت انتظامی ناشی از تخلفات افراد مربوط به یک صنف خاص می باشد بین پدیده جنایی و تخلف انتظامی از بعضی جهات وجه اشتراک و از بعضی جهات افتراق وجود دارد و از آنجا که یکی از مواردی که بعداً به تبیین آن خواهیم پرداخت تخلفات انتظامی پزشک خانواده است ضروری به نظر می رسد که وجه اشتراک و افتراق جرایم و تخلفات انتظامی مورد بحث قرار گیرد.

۱ - وجه اشتراک تخلف انتظامی و جرم

الف - یکی از وجوه مشترک تخلف انتظامی و جرم در این است که در هر دو پدیده مرتکب با واکنش و عکس العمل خاص مواجه می گردد.

^۱ - (عباسی، محمود، ۱۳۸۹، ص ۹۵)